

Кизилова Віталіна Володимирівна,

доктор філологічних наук, професор кафедри
філологічних дисциплін ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ.
kyzylovavitalina@ukr.net

ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ В. НЕСТАЙКА : ЖАНРОВЕ БАГАТСТВО ТВОРЧОСТІ

Всеволод Нестайко – знакова постать в українській літературі для дітей та юнацтва. Його по праву вважають класиком української літератури для дітей та юнацтва. Тексти письменника органічно синтезують гумор і фантастику, гру, веселі пригоди й водночас глибоке осмислення онтологічних, екзистенційних питань, загальнолюдських цінностей. Вони користувалися надзвичайною популярністю в радянський період; сьогодні їх включено до навчальних програм з української літератури й літературного читання в початковій і середній школі. Своє бажання творити для юного читача письменник пояснював так: «Коли я став по-справжньому дорослим, мені страшенно захотілося повернутись назад у дитинство – догратися, досміятися, добешкетувати... Вихід був один – стати дитячим письменником. Так я й зробив. І, пам'ятаючи своє невеселе дитинство, я намагався писати якомога веселіше» [1].

З творів В. Нестайка починається розбудова багатьох прозових жанрів в українській ЛДЮ. Він є автором оповідань (зб. «Шурка і Шурко», зб. «Це було в Києві»), казок («Про комарика Зюзю»), п'єс («Марсіанський жених», «Вітька Магеллан»), повістей («Пригоди Грицька Половинки», «Пригоди журавлика»). З ім'ям письменника пов'язана розбудова повісті-казки (трилогія «Країна Сонячних Зайчиків», «Незвичайні пригоди в лісовій школі»), казки-детективу («Ковалі Щастя, або Новорічний детектив»), пригодницько-детективної повісті (зб. «Таємничий голос за спиною»), шкільної повісті («П'ятірка з хвостиком»), пригодницької повісті (трилогія «Тореадори з Васюківки»), фантастичної повісті («Чарівні окуляри»), казкового циклу («Дивовижні пригоди в лісовій школі»). Вони позначені яскраво вираженою специфікою жанру, на що і спробуємо звернути нашу увагу.

Повість-казка як жанровий синтетичний різновид утворилася в результаті взаємодії тематичної та структурної площин на підставі внутрішньородового синтезу й увібрала в себе ознаки двох епічних жанрів: казки з її фантастичними персонажами, чарівним хронотопом, протистоянням сил добра і зла й повісті, котра характеризується гнучкішою наративною формою, більшим обсягом, багатоспізодністю, наявністю великої кількості персонажів [2].

«В країні Сонячних Зайчиків» побудовано за принципом подорожі в казку, в основі якої – реінтерпретований образ «чарівної дитини», мотиви казкових випробувань, подорожі в «інший» світ. У творі – невід'ємні казкові атрибути: опозиційний поділ персонажів, конфлікт між силами добра і зла, подолання перешкод, наявність чарівних предметів тощо. Чарівні стереотипи оповіді формують простір твору. В. Нестайко вдається у повісті-казці до обігрування

мотивів дзеркала, сну, лісу, що своїми витоками сягають міфології й фольклору. Автор переосмислює їх. Наприклад, ліс у «Країні Місячних Зайчиків» асоціюється з моделлю світу, що відображає процес становлення стійких цінностей буття. Символічним виступає і процес «лікування» лісу гномом Цибулькою як своєрідний обряд очищення соціуму від усього застарілого, відродження у процесі ініціації.

Жанрова структура твору оновлюється за рахунок нарисових включень про кульбабку, лікаря-отоларинголога, омелу (1-ша частина), застосування прийому реінкарнації (2-га частина). Прикметним є використання монтажної форми композиції (2, 3 частини) – казка обрамлена в повість, елементів ретроспекції (спогади Васи Глечика під час його подорожі із сонячним зайчиком Терентієм до Зландії).

Детективам В. Нестайка («Таємничий голос за спиною», «Повторне зникнення Ципи», «Агент СД» та ін.) притаманна типова риса жанру: розкриття певного злочину, що припускає в рамках тексту діалог з юним читачем і з більш серйозних проблем, ніж їх диктує жанр.

У повісті «Таємничий голос за спиною» рецепційні очікування юних читачів задовольняються майстерним розв'язуванням таємничих детективних пригод, що трапилися з учнями 5 класу. Зникнення Вітасика Граціанського, а згодом і Вітасика Дорошенка спонукає до розслідування, у процесі якого читач багато чого дізнається про учнів 5 класу, їх батьків, старшокласників, двох друзів-слідчих, а також і про самих себе, оскільки за багатьма вчинкам героїв твору виразно простежується модель підліткової поведінки. Текст повісті являє собою синтез детективу й роману виховання. В. Нестайко вдається до використання мотиву пошуку власної ідентичності. Письменницькі настанови в ньому осмислюються на прикладі стосунків дійових персонажів. Їх світосприйняття і світовідчуження викристалізовує я-особистості, даючи можливість реципієнтові спостерігати за процесом індивідуалізації персонажів [2].

«Ковалі щастя, або Новорічний детектив» – синтетичний жанровий різновид, *казка-детектив*, яка репрезентує історію викрадення напередодні Нового року чарівного мішка із щастинками-золотинками, Ковалів Щастя, золотого ковадла. Письменник застосовує у творі риси детективу: динамічність розгортання подій, несподіванки, яскраві персонажі, таємниця, злочин, атмосфера гри, розслідування, торжество справедливості, небезпечні захоплюючі пригоди, накладаючи на них казку. Детективна лінія пов'язана з різноманітними версіями у процесі розслідування, переслідування злочинців, арешту. Вони занурюють читача в лабіринт «кримінальних» подій, у такий спосіб розважаючи його й надаючи твору емоційної зарядженості. Чарівні стереотипи оповіді формують казковий хронотоп (Гора Вічності, Чарівний Замок Годин), фантастичні персонажі, які вибудовані відповідно до канонів фольклорного чарівного первня з притаманними позитивними (Дід Мороз, Ковалі Щастя, детектив Бровко Барбосович) й негативними (Зландій, Посіпака, та ін.) рисами. Згідно з казковими законами відбувається протистояння сил

добра і зла, у творі повсякчас нагадує про себе атмосфера дива: чаклування, перевтілення, фантастичні пригоди персонажів тощо [3].

Трилогія «Тореадори з Васюківки» – *пригодницько-шкільні повісті*. Автор зруйнував канонічну радянську модель у зображенні школярів (взірцевих відмінників, які є прикладом для наслідування), віднайшов такі прийоми зображення світу героїв, що спрямовані на руйнацію стереотипів. Характери нерозлучних товаришів формуються під впливом навколишнього оточення, подій і ситуацій, в які вони потрапляють. Привертає увагу уміння дружити, легко братися до справи, здатність фантазувати, мріяти, бути оптимістами за будь-яких обставин. Однобарвності й серйозності автор у творі протиставляє пригоду, метою якої є відчуття радості, щастя, захвату як особливих естетичних задовольень. Нею пронизані всі мікротеми повісті: від «сумлінного» навчання друзів, їх ставлення до батьків і вчителів до першого кохання Павлуші до Гребенючки, вчительки Ганни Сидорівни й лейтенанта Пейчадзе, розслідування злочинів Книша й Бурмила тощо.

Дилогія «П'ятірка з хвостиком» В. Нестайка – зразок типового *дидактичного* тексту. Конструюючи образи персонажів твору, автор інтуїтивно «шукає» гострі (з педагогічного погляду) епізоди з їх шкільного життя, що дає змогу вловити найважливіше в їх характерах і по-можливості доступно і зрозуміло презентувати їх читачеві. Письменник при цьому демонструє знання психології дитини й підлітка, педагогічний хист й обізнаність у тонкощах проблем виховання, які часто межують з надмірною дидактикою. Автор виступає носієм певного ставлення щодо персонажів повісті (іронії, здивування, захоплення тощо). Зображуючи той чи той епізод з життя учнів 4-го класу, він заглиблюється у їх внутрішній світ, намагаючись справити враження мудрого знавця дитячої психології, що часто створює враження штучності, надуманості фабульної події.

Жанрові особливості творчості В. Нестайка зумовлені діалогічністю жанрів, розширенням сюжетних і композиційних можливостей, посиленням пригодницького струменя. Важливе місце має порушення у творах онтологічних питань, тяжіння до морально-філософської, екзистенційної проблематики, що загалом характеризує естетичну еволюцію у другій половині ХХ ст.

Література

1. Всеволод Нестайко: про дитинство і дорослішання. URL : <https://zno.if.ua/?p=5029> (дата звернення 20.03.2020). **2. Кизилова В.** Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. 400 с. **3. Кизилова В.** Жанрові модифікації різдвяної казки в новітній українській літературі для дітей: поліфонія категорії дива. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки.* 2015. Вип. IV. С. 240–247.